

Political and Economic Trends 2002-2017
Implications for Conflict Resolution in Turkey

Siyasi ve Ekonomik Eğilimler 2002-2017
Türkiye'de Çatışma Çözümü İçin Öneriler

Prof. Dr. Erol Katırcıoğlu

November/Kasım 2017, İstanbul

Political and Economic Trends 2002-2017
Implications for Conflict Resolution in Turkey

Siyasi ve Ekonomik Eğilimler 2002-2017
Türkiye'de Çatışma Çözümü İçin Öneriler

Prof. Dr. Erol Katırcıoğlu
November/Kasım 2017, İstanbul

Published by / Yayınlayan
Democratic Progress Institute – Demokratik Gelişim Enstitüsü
11 Guilford Street
London WC1N 1DH

www.democraticprogress.org
info@democraticprogress.org
+ 44 (0) 20 7405 3835

First published / İlk Baskı, 2017

ISBN: 978-1-911205-19-7

© DPI – Democratic Progress Institute / Demokratik Gelişim Enstitüsü

DPI – Democratic Progress Institute is a charity registered in England and Wales. Registered Charity No. 1037236. Registered Company No. 2922108

DPI – Demokratik Gelişim Enstitüsü İngiltere ve Galler’de kayıtlı bir vakıftır. Vakıf kayıt No. 1037236. Kayıtlı Şirket No. 2922108

This publication is copyright, but may be reproduced by any method without fee or prior permission for teaching purposes, but not for resale. For copying in any other circumstances, prior written permission must be obtained from the publisher, and a fee may be payable. be obtained from the publisher, and a fee may be payable.

Bu yayının telif hakları saklıdır, eğitim amacıyla telif ödenmeksizin yada önceden izin alınmaksızın çoğaltılabilir ancak yeniden satılamaz. Bu durumun dışındaki her tür kopyalama için yayıncıdan yazılı izin alınması gerekmektedir. Bu durumda yayıncılara bir ücret ödenmesi gerekebilir.

Contents

Political and Economic Trends 2002-2017: Implications for Conflict Resolution in Turkey	7
Foreword.....	8
The Identity Problem of the Kurds	9
The Kurdish Problem is Not an “Economic” Problem	16
The Kurds Want Their Problems to be Solved Through Peaceful Means.....	25
Conclusions	33
Bibliography.....	35

İçindekiler

Siyasi ve Ekonomik Eğilimler 2002-2017: Türkiye’de Çatışma Çözümü İçin Öneriler	37
Önsöz.....	38
Kürtlerin Kimlik Sorunu	39
Kürt Sorunu “Ekonomik” Bir Sorun Değildir.....	47
Kürtler, Sorunlarının Barışçı Yöntemlerle Çözülmesinden Yanalar	56
Sonuçlar	64
Kaynakça.....	66

Political and Economic Trends 2002-2017 Implications for Conflict Resolution in Turkey

Prof. Dr. Erol Katircioğlu is an executive board member of the Turkish Economic and Social Studies Foundation (TESEV) and one of the founding members of the Dialogue Group established in May 2016. He served as the Economic Adviser to Deputy Prime Minister Erdal İnönü between 1991 and 1993 and as the “economist member” of the drafting committee of the Competition Law. He became a professor in 1996 and was Vice Rector of Istanbul Bilgi University between 2001 and 2005, where he became the Head of the Economics Department in 2005 and was elected to the Board of Trustees in 2008. Prof. Katircioğlu has been a columnist for various daily newspapers like Radikal, Taraf and Star since 1996. He is currently a faculty member at Marmara University’s Department of Economics (English).

Foreword

This assessment by Turkish economist Prof. Dr. Erol Katircioğlu's provides an economic as well as political and sociological perspective to the Kurdish issue and prospects for conflict resolution in Turkey. Using available statistical data to analyse trends in public expenditure in predominantly Kurdish provinces against political voting patterns and indicators of governance, the study challenges the position that resolution of the Kurdish issue lies in economic development alone. Rather, a political solution is required to address the identity-related demands of the Kurdish population. Citing increases in income and more equal income distribution in the eastern (predominantly Kurdish) provinces in the period under study, the author also concludes that the regional population will be more inclined to support a politics of "peace" rather than "conflict" in order to protect these gains, notwithstanding a deterioration in the situation since 2013.

This report contributes to DPI's ongoing appraisal of the situation on the ground in Turkey, which takes into account different views and perspectives. It is one of a number of assessments on the topic of the Kurdish resolution process undertaken by a diverse range of experts both in the region and internationally at a time of significant political change. The views and opinions expressed in this assessment are those of the author and do not necessarily reflect the official position of DPI.

Kerim Yildiz

CEO Democratic Progress Institute

The Identity Problem of the Kurds

One of the most important social problems in Turkey is the identity problem of the Kurds, who make up almost one quarter of the population. This is a problem that has persisted until now because the elites of the Republic, even though they knew about it, chose not to make the needed reforms; and in the recent years this problem has made itself especially felt, demanding an urgent solution. Because it is a very complicated subject, the solution will be equally difficult. The ruling party took some steps towards a resolution in recent years, a move which was met with great societal support; and various meetings and discussions held in this framework yielded positive results. Yet, at its most important stage, the problem was left unresolved once again. The field of conflict expanded following these developments, which meant that, especially in cities where the Kurdish population was predominant, conditions of war prevailed. The state clashed with the PKK and hundreds of people died in these conflicts. At the time of this paper's composition individual clashes still occur, albeit at a low intensity.

Despite its importance, research on the Kurdish problem in Turkey is very limited. Considering the sociological, historical, economic and political dimensions of the problem alongside the limited scope of the existing research, it can be claimed that society has not entirely grasped the subject. Thus even though this problem and a lot of interrelated ones can be resolved through adopting a more measured attitude, a fear of being divided and a discourse of so-called heroic nationalism makes things even more complicated.

The assessment offered below aims to provide an economic as well as political and sociological perspective to the subject, while at the same time illuminating certain aspects of the problem.

Identity is an important subject of our times because in recent years it has proven to be disruptive of the nation-state structures (such as Yugoslavia) and this effect is becoming more widespread as time goes on. Compared to the first years of modernism during which the transition from empires to nation states was still going on, phenomena such as “polarization”, “conflict” and “civil war”, manifesting within the structure of the nation state, around identities in the context of globalization are relatively new. Within this framework, it is very interesting that especially since the Second World War, conflicts of “ethnic identity” rather than “class” are at the heart of social upheavals.¹ Indeed, the idea that the most important factor affecting social change is the class structure of the capitalist society and the conflict between these classes is a long-established one, held by a variety of currents of thought, chief among them Marxism. Despite this, the social conflicts observed since the Second World War emerged as ethnic or religious wars, conflicts or civil wars between states or within nation state structures, and this state of affairs necessitates an explanation.²

1 See Estaban, J. and D. Ray (July 1994) “On the Measurement of Polarization”, *Econometrica*, 62(4): 819-851.

2 Indeed, between 1945 and 1999 there were 25 international wars, and 127 civil wars in 73 states. 25 of these still continued in 1999. See. D. Ray, “Polarization and Conflict”, conference paper given at Sabanci University.

It is clear that the Kurdish problem in Turkey also emerges within such a framework, and that it is a subject of polarization and conflict within the nation state. The authors I cited above, Debraj Ray and Joan Esteban, argue that it is necessary in a society for three conditions regarding the existence of identities, polarization and conflict to be fulfilled:³

1. The existence of various identity groups within the society;
2. Each group is homogenized within itself (self-identification);
3. The identity groups are heterogeneous among themselves (alienated from one another).

The simultaneous existence of these conditions is indicative of a potential “polarization” and “conflict” between groups. There is another way to state what Ray and Esteban are implying with these conditions: the existence of different groups in any society is a prerequisite for polarization and conflict. However, the mere existence of different groups does not produce these results by itself. In order for these results to arise, there need to be a “high level of self-identification (homogenization)” within groups and a “high level of alienation (heterogenization) between groups. In other words, the “homogenization” of an identity group indicates that the feeling of “we” is becoming widespread in that identity group (self-identification) and the “heterogenization” of identity groups indicates that among that self-identified group (or groups) there is mutual “alienation”.

³ Estaban, J. and D. Ray, *Supra* Note 1.

When these three conditions are fulfilled at the same time in a society, polarization and finally conflict may occur.^{4 5}

Looking at the Kurdish problem from this perspective, we can claim that these three conditions are fulfilled for the Kurds in Turkey. That is, it is possible to say that Kurds constitute a specific group within society, that they are for the large part “homogenized” within their own identities and that their relationship with wider Turkish society is heterogenized.

Indeed, an important study conducted in this framework concludes thus: “The attitude of non-Kurds in Turkey towards Kurds indicates a considerable degree of polarization. Approximately one in every 4-5 people think that it is a problem to be related to a Kurd through marriage (private space) and approximately one in every 3 people state that they would not like a Kurd becoming prime minister or president (public space); these demonstrate the distance and polarization (between the Kurds and the Turks) that exist both in the public and the private space.”⁶

4 In other words, the higher the level of self-identification within an identity group and the higher the alienation between itself and other identities in the process, the higher is the possibility of polarization and conflict.

5 From this perspective, a capitalist society may be defined as one where there is a “horizontal” relation of belonging in each class, which shows that the class is “homogeneous” in itself; on the other hand, both classes are alien to each other in terms of their place in society (production) and their interests, which is to say that they are heterogeneous. The existence of these conditions explains why capitalist societies are prone to conflicts.

6 Akyürek, S. and F.S.Koydemir (July 1994) *Türkiye’de Etnik, Dini ve Siyasi Kutuplaşma (Ethnic, Religious and Political Polarization in Turkey)*, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.

The “distance” mentioned here indicates how “alienated” the Kurdish identity is within Turkish society. When the polarization created by this social distancing coincides with the political polarization, conflict may become a serious, inevitable possibility.⁷

We know that the AKP governments took important steps to solve the Kurdish problem. The actions of the AKP, which came into power in the 2002 elections, can be summed up as below:

1. The state of emergency (OHAL with its Turkish acronym) in the Southeast where the population is predominantly Kurdish, ongoing for many years, ended.
2. Erdoğan, who spoke in Diyarbakır in 2005, said: “The Kurdish problem is also my problem”.
3. In 2009, the Kurdish television channel of TRT, TRT ŞEŞ, was launched.
4. The same year, the search for a resolution to the Kurdish problem, dubbed first as the “Democratic expansion” and later as “the Project for National Unity and Fraternity”, began.
5. The ban on speaking in Kurdish in prisons was lifted.

⁷ Even though it hasn't yet been extensively studied in Turkey, the topic of polarization is more important here compared to a lot of European countries because there is polarization between several groups in Turkey and between some groups, the increasing political polarization of recent years has brought it to a dangerous level. *Ibid.*, p 6.

6. 34 people from the Kandil and Mahmur camps of the PKK (Kurdistan Workers' Party) entered Turkey through the Habur Border Crossing. Due to a strong reaction from society, this first “expansion” ended.
7. At the end of 2009, the Democratic Society Party, the representative of Kurdish politics in the parliament, was shut down.
8. The government started the secret “Oslo Talks” with the PKK and a “third party”.
9. In 2011, soldiers on an operation to find kidnapped public servants were attacked in Diyarbakır Silvan. 13 soldiers lost their lives.
10. The hunger strikes in prisons ended when Öcalan told them to stop. Thus, a process began.
11. The first concrete result of this process was observed on Nevruz, on 21 March 2013. Öcalan asked the PKK to “remove all its armed components to outside of Turkey”. Following this appeal, the PKK agreed to a ceasefire.
12. This third process, known as the “resolution process”, overcame a number of crises within itself. Despite all these, in 2015, with Öcalan’s letter (calling for a ceasefire) being read again on Nevruz, the PKK almost called for a congress in order to agree on the decommissioning of arms.

13. The PKK halted its retreat, citing the murder of three women from PKK in Paris, the Gezi protests (initially to contest the urban development plan for Istanbul's Taksim Gezi Park, but which sparked a wave of demonstrations and civil unrest) and lack of subsequent concrete steps as reasons; this increased tensions.
14. In the last days of 2014, 41 people lost their lives in the Kobani incidents; this increased the tensions even further.
15. In February 2015 the Dolmabahçe Meeting was held. But later in March President Erdoğan reacted negatively to this meeting, which meant that this process was also at an end.

These efforts, in all their ups and downs, indicate no hope for the Kurdish problem and its resolution in current conditions. However, we need to look back and see how these attempts left their marks in the recent past. Following the political and economic traces around this problem, a sociological one at its core, may provide us with important clues as to how to proceed from now on.

For this reason, below we will attempt to reveal the traces left by the economic and political data from 2004 to 2014, sometimes to 2016 and to interpret these traces.⁸

⁸ The statistical data used here was taken from Turkish Statistical Institute's (TÜİK) database titled "Regional Statistics". The provinces I included in the study as "predominantly Kurdish provinces" are these: Adıyaman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Gaziantep, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Şanlıurfa, Van, Batman, Şırnak, Kilis. It is obvious that the entire population is not Kurdish in these provinces. This is why I chose to call them "predominantly Kurdish provinces".

The Kurdish Problem is Not an “Economic” Problem

From the perspective of Turkey’s political elite, the Kurdish problem is a problem of backwardness. Especially the Kurds who live in these economically “backward” regions are poor. Because they are poor, they are influenced by Kurdish nationalist politics that hold Turks responsible for their poverty. As a result of these propaganda, some even dream of a sort of “independence”. So what needs to be done is to immediately give economic support to Kurdish-predominant areas and so to enable them to better assimilate into Turkey. Indeed, the programs of the AKP and CHP on this subject are almost identical. For instance, the AKP program states: “After a period of intense terrorism, no important steps were taken in the Eastern and Southeastern Anatolia regions to remove or at least to minimize the interregional development differences. Our party will realize important economic projects that will increase employment in the region, as well as starting efforts to address the grievances of our citizens who have been harmed by the atmosphere of terrorism in one way or another, thus providing much needed rehabilitation.”⁹

Similar views are expressed in the CHP program: “In order to raise the welfare level of our Eastern, Southeastern regions and other underdeveloped regions to Western Anatolian social and economic standards, the necessary resources will be transferred to the region in state’s leadership.”¹⁰

9 AKP Program

10 CHP Program

Or the AKP program: “Therefore the way to end terror is to conceive of economic development and security as the parts of the same whole, adopting a state approach respectful of fundamental rights and freedoms.”¹¹ The CHP program states that CHP’s purpose is to “do away with the backwardness, unemployment, poverty and the feudal system in regions inhabited predominantly by our citizens with Kurdish origins”, and identifies other aims, such as “land reform”, “the speedy finalization of the Southeastern Anatolia Project (GAP)” and “ending terror and channeling resources previously used in fighting terrorism into regional development”.¹²

In short, examples show that the biggest two political parties of the country think alike on the causes of the Kurdish problem as well as its resolution. To summarize their opinions, both these parties see the Kurdish problem as having economic causes more than anything else and for its resolution they suggest an increase in economic investments as well as providing development in the region.

Indeed, signs of this approach can be seen on the graph demonstrating the public investments in predominantly Kurdish provinces during the 15-year rule of the AKP. The graph in Table 1 shows the “public investment spendings” for the development of the East, as indicated by the AKP program.

11 AKP Program

12 CHP Program

Except for a brief constriction in 2012, the public investments continually increased between 2006 and 2014. Another fact that can be observed on the chart is that after 2014, the public investments for these cities quickly diminished.

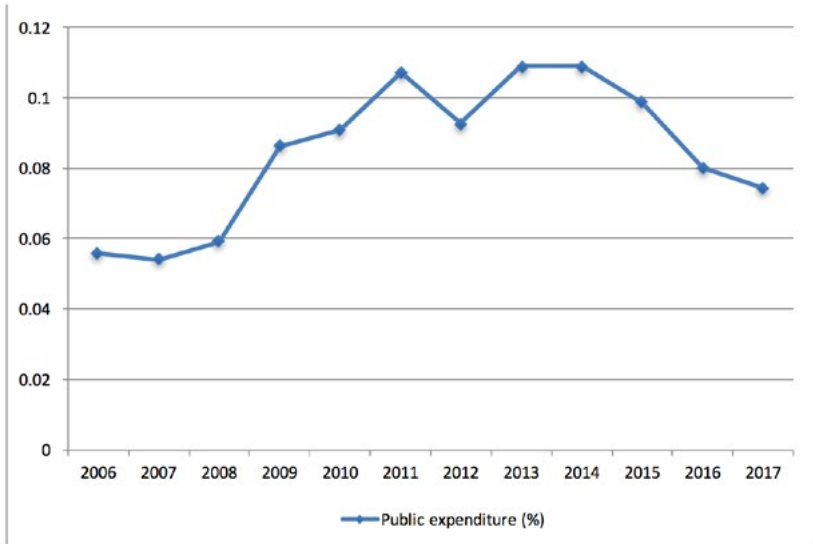

Table 1 – Public investments in 15 predominantly Kurdish provinces, 2006-2017, Turkish Statistical Institute.

(Note: This graph shows the percentage of public investments in the 15 predominantly Kurdish cities within all public investments.)

The process of public investments in predominantly Kurdish provinces indicate that these investments were made from a perspective that considered the Kurdish problem “economic” for the most part, as stated in the AKP program. The correspondence

between the increase in the region's public investments and the resolution process is the most obvious evidence for this.¹³

Of course, the graph above shows “public” spendings. When we suppose that the private sector behaved similarly to the public, we may surmise that the level of total investment in these cities during the 2000s was very high indeed. It is clear that the investments would increase the income of people living in those regions. Because the increase in investments also increases the necessary input usage for a lot of production, including labour, an increase in the income in the region is to be expected.¹⁴

Below, in Table 2, per capita income in dollars in the 15 predominantly Kurdish provinces versus the other provinces is given.

13 That the public investments stopped in 2015 with the halting of the resolution process can be read as another sign that AKP threw in the towel, so to speak, with regards to the Kurdish problem.

14 Indeed, in the region in question the average employment was 30 percent in 2008, whereas it increased to the high level of 74 percent in 2013. See *Regional Statistics*, Turkish Statistical Institute.

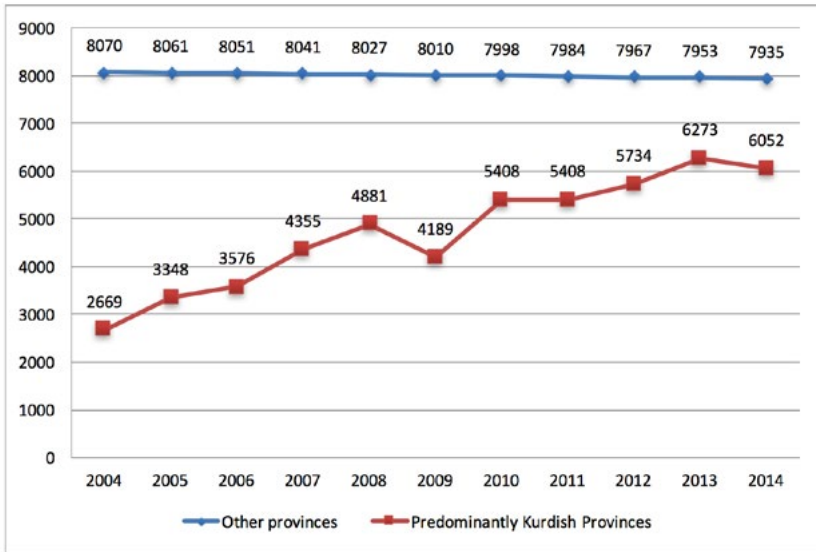

Table 2 – The per capita income in predominantly Kurdish provinces and in other provinces of Turkey, Turkish Statistical Institute.

The graph above shows that during the AKP period, the per capita income in dollars in predominantly Kurdish provinces continually increased from 2004 to 2013. To express this in numbers, whereas in 2004 the per capita income in predominantly Kurdish provinces was 2670 dollars, in 2013 it increased to 6273 dollars, more than doubling.¹⁵ In provinces other than these 15, the per capita income decreased from 8069 dollars in 2004 to 7935 dollars in 2014.

This information shows that, as stated in the party program, the AKP government dramatically increased the public investment spendings in predominantly Kurdish provinces, and as a result, the predominantly Kurdish population of the region saw their income

¹⁵ In 2014, with a decrease of 200 dollars, it dropped to 6052 dollars.

more than double in the relatively brief space of 10 years. It is clear that this is an economic success.

Why couldn't the Kurdish problem be solved despite this success? In other words, why did it continue despite the increase in Kurds' economic welfare in the AKP period and why was the "table" kicked in 2015?

For the most part, the answer to these questions also has to do with how the political choices of the Kurds changed in the same time period. In the 2002 elections AKP got 26.04 percent of the votes in the predominantly Kurdish provinces whereas the Kurdish politicians running as "Independent" candidates received 29.09 of the votes. In the 4 elections from 2007 to the 2014 local elections, the AKP always received more votes than those parties led by the Kurds (or sometimes independents) did. For those who answer the Kurdish problem with economic arguments, these results are compatible with their expectations. Starting with the presidential election of 2014, however, a change can be observed in the situation. Kurds, who ran as BDP in this election, received 3 points more than the AKP did, just as they did in 2002 (46.8 percent BDP, 43.6 percent AKP).

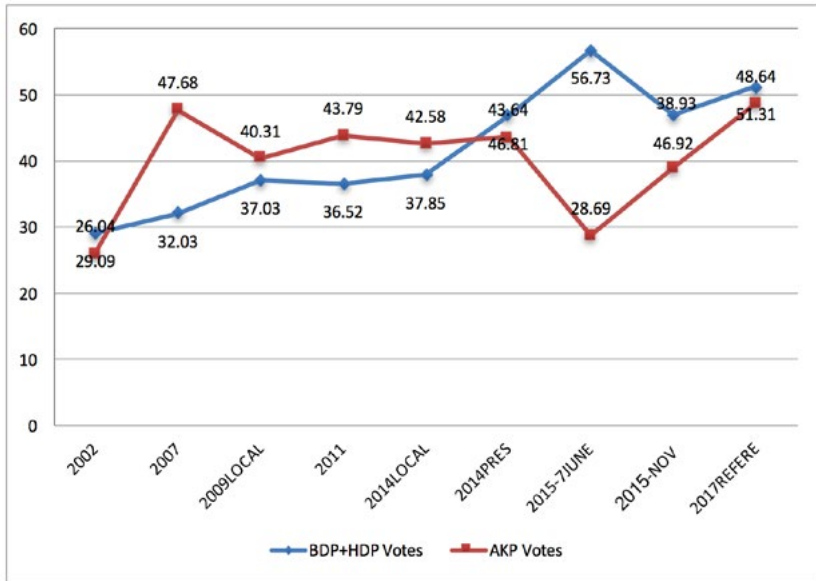

Table 3 – AKP and BDP+HDP votes in predominantly Kurdish provinces.

In the two subsequent elections as well as the referendum, HDP received more votes than AKP. We may claim that this indicates the political behaviour of the Kurds in these provinces shifted towards Kurdish politics even if they prospered in the AKP period.¹⁶

¹⁶ In that after its extraordinary loss of 15 points in June 7 elections it garnered 39 percent of the votes in November 1 and 49 percent in the referendum, it is true that AKP’s Kurdish votes increased. This is an increase, but the HDP votes are above AKP votes in these elections. HDP garnered 46 percent of the votes in the presidential election, 57 percent in June 7 and 51 percent in the referendum.

The results that can be deduced from this graph may be summed up thus:

1. In the 4 elections during the 7 years from 2007 to the local elections of 2014, AKP received more votes than the parties led by Kurdish politics in predominantly Kurdish cities. This changed following the presidential election of 2014 and after this date, Kurdish votes stayed above those of AKP in the two elections and one referendum.
2. This finding shows that the economic policies of AKP, aimed towards increasing the welfare of these 15 provinces, might have played a role in the regional population's support for AKP in the four (local and parliamentary) elections from 2007 to 2014; but the graph also indicates that this contribution disappeared after 2014.
3. The really striking result of the table above is the steady increase throughout the period (2002-2017) in the votes of Kurdish-led political parties. This percentage increased from 29 percent in the 2002 elections to 57 percent in the June 7 elections, dropped to 47 percent in the November 1 elections conducted under conditions of conflict, and increased again to the constitutional referendum to 51 percent. This shows that even though the continuity in question appears to have been broken by the November 1 elections, the trend of increase continues.

In summary:

- a) The inhabitants of the 15 predominantly Kurdish provinces experienced an increase in income as a result of AKP's economic policies; however, their support for AKP was not continuous, and started decreasing after the presidential election of 2014.
- b) In the 15 provinces in question, throughout the entire period (2002-2017) the votes of Kurdish-led parties continually increased and in the last 2 elections and the referendum, surpassed the AKP votes.

This shows that the Kurdish problem is not solely “economic” and that the resolution formulas based on economic arguments will not be able to succeed. These determinations also imply that the problems of the Kurds are, in addition to/beyond being economic, related to their identities.

The Kurds Want Their Problems to be Solved Through Peaceful Means

In his book *On Economic Inequality* (1973) Amartya Sen says that “the relationship between inequality and insurrection is one of very close correspondence”. The claim that economic inequality creates potential for insurrection in a society is widely accepted. However, empirical studies cannot confirm this relationship for certain. If we accept that inequality activates the potential for conflict, we need to consider these two factors.¹⁷

- 1) Inequality and Opportunity Cost
- 2) Inequality and Weak Institutions

The perspective of opportunity cost is a fairly old one, and suggests that the low alternative profits of productive labour in poor countries will create a situation in which people’s tendency towards conflict will be encouraged.¹⁸ Indeed, in countries or social sections where the profits of labour are low, if the profit of being a militant is higher than the profit to be gained by working, it may be thought that the potential for conflict in that society or social group will increase.

17 Estaban, J. and D. Ray (2017) “Conflict and Development”, *Annual Review of Economics*, 9:263–93.

18 Ibid. p. 4-8.

The analysis of the relationships between income inequality and social conflict makes it necessary to approach the subject of income inequality as “in-group” and “intergroup” inequalities. In some of the empirical studies on the subject “intergroup inequalities” emerge as factors contributing to the conflict, whereas in some others “in-group inequality” is seen as being more important. Ray and Esteban in particular use the “opportunity cost” argument described above, arguing that the increase in “in-group” inequality will on the one hand make it easy for the easy procurement of the capital needed for financing insurrection, and on the other hand, the increased inequality will cause a decrease in the profit of labour, thus feeding into the militant labour and that as a result, social conflict may further develop. The background to this perspective can be explained thus: the in-group homogenization of an oppressed social group, or in other words, the in-group development of the “we” feeling shows that the “poor” of said group (the labour) live under the same indentity pressures as the “rich” (the capital) within the group. In such a situation, if insurrection becomes unavoidable, the rich finance the insurrection and the poor activate it by providing militant labour.¹⁹

However, it might also work in quite the opposite way. That is to say, if a more egalitarian development occurs in the “in-group” income distribution, both the difficulties in procuring the necessary capital for the financing of the insurrection and the relative prosperity of the labour will weaken militantism, instead increasing the will for peace.

19 Ray and Esteban

In terms of weak institutions, it is because states in poor countries do not have the tools to meet the demands and pressures of the combatant groups that these countries are more open to conflicts.²⁰ In other words, the states of poor societies will also be poor. This means that if there is a potential for social conflict in that society, the poor and therefore weak states will have difficulty in managing the conflict. This is because it is obvious that the management of the potential for conflict inevitably necessitates the existence of developed and strong state institutions.

I. **Opportunity Cost and Income Distribution**

In the light of the data we possess, we will attempt to make some determinations in the context of these two topics. Below are provided the Gini coefficients measuring the income distribution in Turkey's economy between 2006 and 2015. As is known, the Gini coefficient has a value between 0 and 1, with 0 representing perfect equality and 1 representing perfect inequality; if the coefficient is near 1 it means the income distribution is upset, and if nears 0 it means that income distribution is recovering.

20 Ibid. p.10.

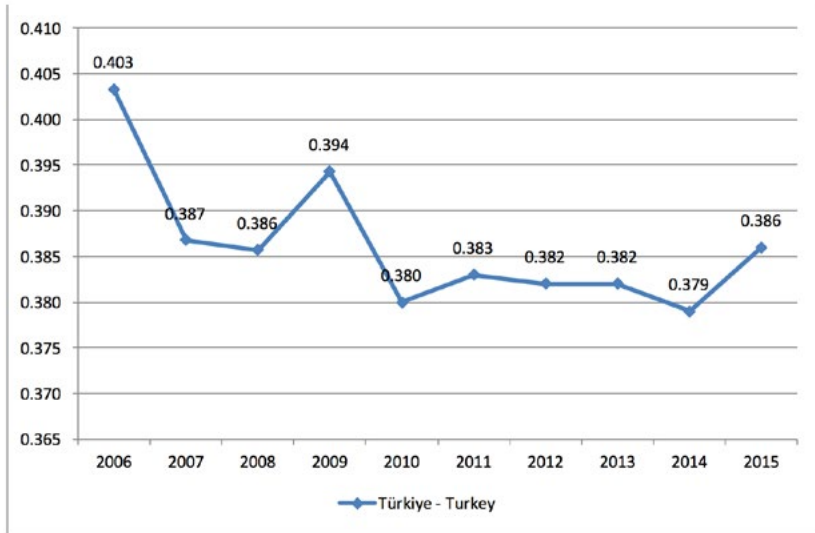

Table 4 – Income Distribution in Turkey, the Gini coefficients: 2006-2015.

Leaving aside the temporary disruptive effects of the 2008 crisis, income distribution in Turkey measured in terms of the Gini coefficients has generally improved in the period of AKP rule (the table shows that there was also a disruption in 2015). Below in Table 5, the change in income distribution over years between the country's west (the predominantly Turkish provinces) and its east (predominantly Kurdish) can be seen.

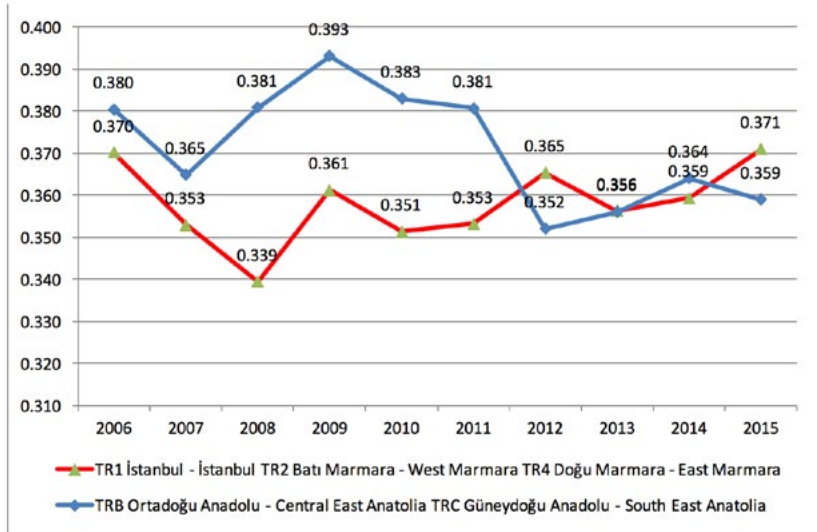

Table 5 – Income distribution in predominantly Kurdish provinces and in the West (Gini coefficients): 2006-2015.

We may make the following inferences from this graph:

In-group Income Distribution

- 1) In predominantly Kurdish provinces it is seen that a considerable amelioration in income distribution continued from 2009 to 2012. An increase trend was revealed in 2012, although compared to previous years, this trend still displays smaller Gini coefficients.
- 2) Among the inhabitants of Istanbul and cities in the Marmara region, representative of the West, the income distribution began to be disrupted from 2008, and continues to be so.

Intergroup Income Distribution:

- 3) During the period in question, the income distribution in the Eastern provinces is high compared to the Western provinces at first. However, the amelioration in the income distribution of Eastern provinces dropped below the level of Western provinces in 2012.
- 4) At the same time, the Gini coefficients of Western provinces, previously relatively low, indicate that the income distribution is disrupted from 2008 onwards.

These two opposing trends show that the upset income distribution between the two societies is converging as a result of amelioration in the Eastern provinces and disruption in the Western provinces. Even though there is a new trend post-2012 indicating that the income distribution for both groups is becoming disrupted, these levels are relatively low compared to previous years, displaying a more equitable income distribution.

To relate the above statements to what we said about the relationship between income distribution and conflict: during the 2000s, amelioration rather than disruption was experienced in terms of income distribution, both “in-group” and “intergroup”. As such, judging by the explanations above, we may conclude that in both sectors of the society a tendency towards peace rather than conflict should prevail.

II. **Weak Institutions**

As we explained above, the existence of groups in a society and their alienation from one another means that conditions are ripe for conflict. When the existing state institutions lack the tools and opportunities to prevent conflicts, or in other words, when they are economically weak, it means that the institutions and their capacity for administration are weak as well. The graph below has been prepared using the World Bank's "government effectiveness"²¹ index.²²

21 Government Effectiveness (GE) – captures perceptions of the quality of public services, the quality of the civil service and the degree of its independence from political pressures, the quality of policy formulation and implementation, and the credibility of the government's commitment to such policies.

22 The Worldwide Governance Indicators (WGI) project relies exclusively on perceptions-based governance data sources. "Data sources include surveys of firms and households, as well as the subjective assessments of a variety of commercial business information providers, non-governmental organizations, and a number of multilateral organizations and other public-sector bodies". The number of sources is about 31. The Worldwide Governance Indicators, 2017, see: www.govindicators.org.

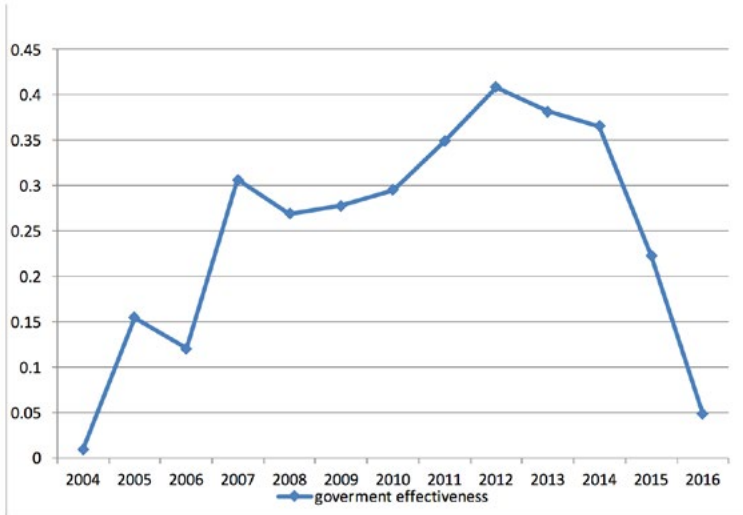

Table 6 – Government Effectiveness, World Bank, Statistics.

On this graph it can be observed that the AKP government displayed a very impressive administration between 2004 and 2012. However, from 2012 onward a great ineffectiveness revealed itself, a weakness reaching its nadir by 2016.²³ It is clear that this low point also has to do with the coup attempt of 15 July. In other words, the administrative weakness that was revealed in the income distribution and governmental activities from 2012 onwards, reaching its nadir with the attempted coup of 2016, can contribute to the development of a new conflict atmosphere in the coming period.

²³ Indicators of “political stability”, “regulations” and “rule of law” from the same source, here omitted due to space constraints, show significant decrease from 2012 onwards as well.

Conclusions

Based on the data we presented as graphs above, we might make the following conclusions regarding the years 2004-2017:

- As a result of AKP's economic policies, the incomes of Kurds living in the 15 provinces increased throughout the period.
- Behind the increase in income is the increase in public investments in the region by AKP governments. These investments decreased from 2013 onwards.
- During this period the Kurds politically supported AKP until 2013, and following the 2014 presidential election, they directed their support towards HDP.
- The Kurdish votes, as well as their interest in Kurdish-led parties systematically increased through the entire period and following the 2014 presidential election, HDP garnered more votes in the region than AKP did.
- Between 2004 and 2013, an amelioration rather than a deterioration in terms of income distribution was experienced both "in-group" and "intergroup". This can be taken as a proof of how the region's population tends towards "peace" rather than "conflict".
- However, this situation has shown a tendency to deteriorate after 2013.

- Similarly, between 2004 and 2012 AKP governments displayed impressive leadership, but from 2013 a great administrative weakness was revealed, reaching a nadir in 2016.

In summary, the problem formulated as the Kurdish problem is the result of the present nation state system denying the identity-related demands of a minority identity. Therefore, no matter how much it is also informed by the economic background, the problem is political more than it is economic, and so economic precautions in the region cannot solve it. The economic investments that started to increase from day one of AKP rule dramatically increased the income of the region's population, yet political support for AKP, the responsible party for the increase diminished in time, giving way to support for HDP. These findings can be taken as proof that the problem is not economic and that the regional population is pursuing its own identity demands.

Another fact complementing this one is that the income distribution for the regional population increased during this period, and as a result, the opportunity cost of a potential "conflict" has increased. In other words, it indicates that the regional population has "things to lose" and that for this reason, it will support a politics of "peace" rather than "conflict."²⁴

24 I believe that the regional population's indifference towards the appeals of the Revolutionary People's Movement can be interpreted in light of this finding.

Bibliography

- Akyürek, S. and F.S. Koydemir (July 1994) *Türkiyede Etnik, Dini ve Siyasi Kutuplaşma (Ethnic, Religious and Political Polarization in Turkey)*, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Duclos, J., J. Esteban and D. Ray (2005) “Polarization: Concepts, Measurement, Estimation”, in: Barrett (ed), *The Social Economics of Poverty: Identities, Groups, Communities and Networks*, Barrett (ed), London: Routledge
- Estaban, J. and D. Ray (1994) “On the Measurement of Polarization”, *Econometrica*, 62(4) July: 819-851.
- Esteban J., and D. Ray (2008) “On the Saliency of Ethnic Conflict”, *American Economic Review*, 98(5): 2185–2202.
- Esteban J., and D. Ray (2008) “Polarization, Fractionalization and Conflict”, *Journal of Peace Research*, 45: 163.
- Estaban, J. and D. Ray (2009) “Costly Conflict Under Complete Information”, *Working Paper Series*.
- Estaban, J. and D. Ray (2011) “A Model Of Ethnic Conflict”, *Journal of European Economic Association*, 9(3): 496-521.
- Esteban J., L.Mayoral, and D.Ray (2012) “Ethnicity and Conflict: An Empirical Study” *American Economic Review*, 102(4): 1310–1342.
- Estaban, J. and D. Ray (2017) “Conflict and Development”, *Annual Review of Economics*, 9:263–93.
- Ray, D. (2009) “Polarization and Conflict”, *conference at Sabanci University*.

Siyasi ve Ekonomik Eğilimler 2002-2017: Türkiye'de Çatışma Çözümü İçin Öneriler

Prof. Dr. Erol Katırcıoğlu

TESEV yönetim kurulu üyesi ve Mayıs 2016'da kurulan Diyalog Grubu üyesidir. Ekonomi profesörü olan Erol Katırcıoğlu 1991-1993 yılları arasında Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün Ekonomi Danışmanlığı'nı yaptı ve aynı yıllarda "Rekabet Yasası'nın hazırlık komisyonunda "iktisatçı üye" olarak çalıştı. 2001-2005 yılları arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne "Rektör Yardımcısı" olarak çalıştı. 2005'te aynı üniversitede "Ekonomi Bölüm Başkanlığı" yapan Katırcıoğlu, 2008'de "Mütevelli Heyeti Üyeliđi"ne seçildi. 2012 yılında Bilgi Üniversitesi'yle yollarını ayıran Erol Katırcıoğlu, 1996'dan bu yana Radikal, Taraf ve Star gibi çeşitli günlük gazetelerde yazılar yazdı. Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İngilizce İktisat Bölümü'nden emekliliğe ayrıldı.

Önsöz

Türk ekonomist Profesör Erol Katırcıoğlu tarafından yazılan bu değerlendirme Kürt sorununa ekonomik perspektifin yanısıra politik ve sosyolojik perspektif ve Türkiye'deki çatıma çözümü işe ilgili görüşler sunmaktadır. Ağırlıklı olarak Kürt illerindeki siyasi oylama modelleri ve yönetim göstergelerine karşı kamu harcamalarındaki eğilimleri analiz etmek için mevcut istatistiki verileri kullanan bu çalışma, Kürt sorununun çözümünün yalnızca ekonomik kalkınmada yattığı görüşüne karşı çıkmaktadır. Daha ziyade, Kürt nüfusun kimlikle ilgili taleplerini karşılamak için siyasi bir çözüm gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Yazar ayrıca, bu çalışmada belirtilen dönemde doğu illerindeki (ağırlıklı olarak Kürt olan) gelir artışı ve eşit gelir dağılımına atıfta bulunarak, 2013'ten beri durumun bozulmasına rağmen bölgedeki nüfusun kazanımları korumak için "çatışma" yerine "barış" politikasını desteklemeye daha eğilimli olacağı sonucuna varmaktadır. Bu rapor, DPI'nın, Türkiye'deki mevcut duruma ilişkin farklı görüş ve perspektifleri dikkate alan değerlendirmelerine katkıda bulunmaktadır. Önemli bir siyasi değişim döneminde Kürtlerin çözüm süreci konusunda bölgede ve uluslararası alanda tanınmış çeşitli uzmanlar tarafından üstelenilen bir dizi değerlendirmeden biridir. Bu değerlendirmede ifade edilen görüş ve düşünceler yazara aittir ve DPI'nın resmi konumunu yansıtmamaktadır.

Kerim Yıldız

İcra Kurulu Başkanı

Demokratik Gelişim Enstitüsü

Kürtlerin Kimlik Sorunu

Türkiye'nin en önemli sosyal sorunlarından biri kuşkusuz, toplumun neredeyse dörtte birine yaklaşan nüfuslarıyla Kürtlerin kimlik sorunudur. Bu sorun, Cumhuriyet elitlerinin, devletin kuruluşundan bu yana farkında oldukları ve fakat gerekli reformları yapamadıklarından dolayı bugüne dek gelmiş ve son yıllarda da kendini daha fazla dayatarak acil çözüm talep eden bir sorundur. Konunun oldukça karmaşık oluşu çözümün de zor olacağını göstermektedir. Son yıllarda iktidar partisinin çözüm için adım atması, toplumda büyük bir destekle karşılanmış, bu çerçevede yapılan çeşitli görüşmeler ve tartışmalar olumlu geçmiş ve fakat çözümün en önemli safhasında sorun yine çözülememiştir. Bu gelişmelerden sonra artan çatışma ortamı, özellikle Kürtlerin yoğun yaşadığı illerde savaş koşullarının gelişmesine, devletin PKK ile çatışmasına ve bu çatışmalarda yüzlerce insanın öldürülmesine neden olmuştur. Bu satırların yazıldığı günlerde ise çatışmalar düşük düzeyde de olsa devam etmektedir.

Bu denli önemli bir konu olmasına rağmen Türkiye'de Kürt sorunu konusunda araştırmalar çok sınırlıdır. Sorunun sosyolojik, tarihi, ekonomik ve siyasal cephelerinin oluşu araştırmaların sınırlılığıyla birlikte değerlendirildiğinde toplumun konuyu tam olarak anlayamamış olduğu söylenebilir. O nedenle de bu sorun ve bu sorunla bağlantılı bir çok konu, daha soğukkanlı bir yaklaşımla çözülebilecekken, bölünme korkusu ve hamasi bir milliyetçilik söylemiyle içinden çıkılmaz bir hale gelmektedir. Aşağıda sunacağımız değerlendirme yazısı ise, bir değerlendirme yazısı

formatı içinde konuyla ilgili siyasi ve sosyolojik olmanın yanı sıra ekonomik bir bakış açısı da sunmak niyetiyle kaleme alınmış ve sorunla ilgili bazı noktalara ışık tutmak amaçlanmıştır.

Kimlik konusunun çağımızda önemli bir konu olması son yıllarda ulus devlet yapılarını bozucu etkisinin ortaya çıkması (örneğin Yugoslavya gibi) ve bu etkinin giderek yaygınlaşmasıyla ilgilidir. Küreselleşmeyle birlikte ulus devlet yapısı içinde, kimlikler etrafında ortaya çıkan “kutuplaşma”, “çatışma” ve “iç savaş” gibi olgular imparatorluklardan ulus devletlere geçilen modernleşmenin ilk yıllarına göre yeni sayılabilecek olgulardır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana yaşanan toplumsal çalkantıların temelinde “sınıf” çatışmalarından çok “etnik kimlik” çatışmalarının görülüyor olması bu çerçevede oldukça düşündürücüdür.²⁵ Gerçekten de, kapitalist toplumun sınıfsal yapısı ve bu sınıflar arasındaki mücadelenin toplumsal değişimin en önemli faktörü olduğu düşüncesi başta Marksizm olmak üzere birçok düşünce akımının da paylaştığı köklü bir görüştür. Fakat buna rağmen, ikinci dünya savaşından sonra gözlenen toplumsal çatışmaların, devletlerarasında ya da ulus-devlet yapıları içinde etnik ya da dinsel temelli, savaş, çatışma ya da iç savaş biçiminde ortaya çıkmış olmasının açıklanmaya ihtiyaç gösteren bir durum olduğu ortadadır.²⁶

25 Bkz. Estaban, J. and D. Ray (July 1994) “On the Measurement of Polarization”, *Econometrica*, 62(4): 819-851.

26 Nitekim 1945-1999 arasında 25 devletlerarası savaş, 73 devlette de 127 iç savaş yaşandı. Bunlardan 25’i 1999’da halen devam etmekteydi. Bkz. D. Ray, “Polarization and Conflict”, Sabancı Üniversitesi’nde verdiği konferans.

Türkiye’de Kürt sorununun da bu çerçevede şekillendiği, ulus devlet içinde bir kutuplaşma ve çatışma konusu olduğu ortadır. Yukarıda dipnotlarda referansını verdiğim yazarlar Debraj Ray ve Joan Estaban bir toplumda kimliklerin varlığı ile kutuplaşma ve çatışma arasında şu üç koşulun bir araya gelmiş olmasının gerekli olduğunu söylüyorlar:²⁷

1. Toplumda çeşitli kimlik gruplarının varlığı;
2. Her bir grubun kendi içinde homojen olması (kimlikleşmiş olması);
3. Kimlik grupların kendi aralarında heterojen olmaları (yabancılaşmış olmaları).

Bu koşulların birlikte varolması, gruplar arasında “kutuplaşma” ve “çatışma”nın potansiyel olarak varlığına işaret eder. Ray ve Estaban’ın bu koşullardan ima ettikleri durumu şöyle de ifade edebiliriz: Her hangi bir toplumda kutuplaşma ve çatışma olabilmesi için her şeyden önce o toplumda farklı grupların varlığı gereklidir. Fakat farklı grupların varlığı kendiliğinden bu sonuçları üretmez. Bu sonuçların ortaya çıkması için “grupların içinde” “yüksek bir kimlikleşme” (homojenleşme) ile “gruplar-arasında” “yüksek bir yabancılaşmanın” (heterojenleşme) olması gerekir.

²⁷ Estaban, J. and D. Ray (July 1994) “On the Measurement of Polarization”, *Econometrica*, 62(4): 819-851.

Bir başka deyişle, kimlik grubunun “homojenleşmesi”, o kimlik grubu içinde “biz” duygusunun yaygınlaşmasına (kimlikleşmeye), kimlik gruplarının “heterojenleşmesi” ise o kimlikleşen grubun (ya da grupların) aralarında birbirlerine karşı bir “yabancılaşma”nın oluşmasına işaret eder. Bir toplumda bu üç koşulun bir araya gelmesi ise kutuplaşmaya ve sonunda çatışmaya yol açabilir.^{28 29}

Kürt sorununa bu çerçeveden bakarsak, bu üç koşulun da Türkiye’deki Kürtler bağlamında gerçekleşmiş olduğunu söyleyebiliriz. Yani Kürtlerin, toplumda farklı bir grup oluşturdukları, kendi kimlikleri içinde büyük ölçüde “homojenleşmiş” oldukları ve daha geniş Türkiye toplumuyla ilişkilerinin heterojenleşmiş olduğunu söylememiz mümkündür.

28 Bir başka biçimde söyleyecek olursak, bir kimlik grubu kendi içinde ne kadar yüksek bir kimlikleşme süreci yaşar ve bu süreçte diğer kimliklerle arasında ne kadar yüksek bir yabancılaşma oluşursa, kutuplaşma ve çatışma olasılığı da o kadar yüksek olur.

29 Bu çerçeveden bakınca kapitalist topluma, her bir sınıfın kendi içinde “homojen” olduğu “heterojen” bir toplumdur denebilir. Daha açık bir ifadeyle kapitalist toplumda her bir sınıf içinde “yatay” bir aidiyet ilişkisi vardır ki bu sınıfın kendi içinde “homojen” olduğunu söyler, fakat öte yandan iki sınıf da toplumdaki (üretimdeki) yerleri ve çıkarları bakımından birbirlerine yabancıdırlar, yani heterojendirler. Bu koşulların varlığı ise kapitalist toplumların neden çatışmacı toplumlar olduğunu açıklar.

Nitekim, bu çerçevede yapılan önemli bir çalışmada şu sonuca varılmıştır: “Türkiye’de Kürt olmayanların Kürtlere bakışı, önemli düzeyde bir kutuplaşmanın işaretlerini vermektedir. Yaklaşık her 4-5 kişiden birisinin bir Kürt ile evlilik yoluyla akraba olmayı problem olarak görmesi (özel alan) ve yaklaşık her üç kişiden birisinin bir Kürt’ün ülkede başbakan veya cumhurbaşkanı olmasından rahatsız olacağını beyan etmesi (kamusal alan), (*Kürtlerle, Türkler arasında, E.K*) hem özel alanda hem de kamusal alanda ortaya çıkan mesafenin ve kutuplaşmanın göstergesidir.³⁰

Burada sözü edilen “mesafe”, Türkiye toplumu içinde Kürt kimliğinin ne ölçüde “yabancılaşmış” olduğuna işaret etmektedir. Bu sosyal mesafeleşmenin yarattığı kutuplaşma siyasi kutuplaşmayla örtüştüğünde ise çatışma olasılığının ciddi bir olasılık olarak gündeme gelmesi kaçınılmaz olabilir.³¹

30 Akyürek, S. ve F.S.Koydemir (Temmuz 2014), *Türkiye’de Etnik, Dini ve Siyasi Kutuplaşma*, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.

31 “Kutuplaşma konusu Türkiye’de çok az çalışılmış olmakla birlikte, birçok Avrupa ülkesine nazaran daha büyük bir öneme sahiptir, çünkü kutuplaşma Türkiye’de birden fazla grup arasında görülmekte ve bazı gruplar arasında, son yıllarda yükselen siyasi kutuplaşmanın da etkisiyle oldukça tehlikeli bir düzeye ulaşmaktadır.” Age, s 6

Kürt sorununu çözmek üzere AKP hükümetlerinin önemli adımlar attığını biliyoruz. 2002 seçimleriyle iktidara gelen AKP'nin 15 yıllık icraatları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. 2002'de Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Güneydoğu'da yıllardır uygulanan Olağanüstü Hal (OHAL) kaldırdı.
2. 2005 yılında Diyarbakır'da konuşan Erdoğan, “Kürt sorunu benim de sorunumdur” dedi.
3. 2009 yılında TRT'nin Kürtçe televizyon kanalı TRT ŞEŞ açıldı.
4. Aynı yıl, “Demokratik açılım” diye başlayan daha sonra “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” olarak adı değiştirilen Kürt sorununa çözüm arayışı başladı.
5. Cezaevlerinde Kürtçe konuşma yasağı kaldırıldı,
6. PKK'nın (Kürdistan İşçi Partisi) Kandil ve Mahmur kamplarından 34 kişi Habur Sınır Kapısı'ndan Türkiye'ye giriş yaptı. Toplumdan büyük tepki aldığından bu ilk “açılım” sona erdi.
7. 2009 yılının sonuna gelindiğinde Kürt siyasi hareketinin Meclis'teki temsilcisi Demokratik Toplum Partisi kapatıldı.
8. Hükümet PKK ile “üçüncü göz”ün de yer aldığı gizli “Oslo Görüşmelerine” başladı.
9. 2011'de kaçırılan kamu görevlilerini aramak için operasyona çıkan askerler Diyarbakır Silvan'da saldırıya uğradı. 13 asker

şehit oldu.

10. Cezaevlerinde başlayan açlık grevleri Öcalan’ın “bitirin” mesajıyla sona erdi. Böylelikle bir süreç başladı.
11. Bu süreç ilksomut meyvesini Nevruz’da, 21 Mart 2013’te verdi. Öcalan PKK’ya “Tüm silahlı unsurlarını Türkiye dışına çıkarma çağrısı”nda bulundu. Bu çağrının ardından PKK da ateşkes kararı aldı.
12. “Çözüm süreci” olarak anılan bu üçüncü süreç kendi içinde bir dizi kriz atlattı. Tüm bunlara rağmen 2015 yılında Öcalan’ın yine Nevruz’da okunan mektubuyla (bir ateşkes çağrısında bulunan) PKK’ya silah bırakma kararı almak üzere kongre çağrısı yapması noktasına gelindi.
13. Paris’te üç PKK’lı kadının öldürülmesi, Gezi olayları (başlangıçta İstanbul Taksim Gezi Parkı için kentsel gelişim planına itiraz eden fakat bir gösteri ve iç karışıklık dalgasını tetikleyen) ve ardından somut adım atılmadığı gerekçesiyle PKK’nın geri çekilmeyi durdurması gerginliği artırdı.
14. 2014’ün son günlerinde Kobani olayları ve çıkan olaylarda 41 kişinin hayatını kaybetmesi varolan gerginliği daha da arttırdı.
15. 2015 Şubat’ında Dolmabahçe Toplantısı yapıldı. Ve fakat arkasından Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Mart ayında bu toplantıya tepkisi bu sürecin de bitmesiyle sonuçlandı.

Girişilen bu çabalar, iniş-çıkışlı da olsa, bugünkü durum bakımından Kürt sorunu ve çözüm meseleleri için herhangi bir umut ışığı göstermiyor olsa da geriye dönüp bu girişimlerin zaman içinde nasıl izler bıraktığına bakmamız gerekiyor. Özellikle, özünde sosyolojik olan bu sorunun etrafında oluşan siyasi ve ekonomik izlerin takip edilmesi, bundan sonra nasıl adımlar atılması gerektiğiyle ilgili önemli ipuçları taşıyabilir.

Bu nedenle de aşağıda 2004’den 2014’e ve bazen de 2016’ya kadar ekonomik ve siyasi verilerin yarattığı izleri ortaya koymaya ve bu izleri yorumlamaya çalışacağız.³²

32 Burada kullandığımız istatistik veriler TÜİK’in “Bölgesel İstatistikler” adıyla yayınladığı veritabanından alınmıştır. “Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları iller” olarak çalışmaya kattığımız iller şunlardır: Adıyaman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Gaziantep, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Şanlıurfa, Van, Batman, Şırnak, Kilis. Bu illerin nüfusunun tümünün Kürtlerden oluşmadığı ortadır. Bu nedenle de çoğunluğu Kürtlerden oluşan bu illere, burada “Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı iller” demeyi tercih ettim.

Kürt Sorunu “Ekonomik” Bir Sorun Değildir

Türkiye siyasi elitleri bakımından Kürt sorunu bir geri kalmışlık sorunudur. Özellikle ekonomik bakımdan “geri” olan bu bölgelerde yaşayan Kürtler yoksuldurlar. Yoksul oldukları için de, yoksulluğun nedeni olarak Türkleri sorumlu tutan Kürt milliyetçisi siyasetler tarafından etkilenmektedirler. Kimileri de bu propagandalar sonucu bir tür “bağımsızlık” hayaline kapılmaktadırlar. Bu nedenle de yapılması gereken Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere acilen ekonomik destek vermek böylelikle onların daha kolay Türkiye’ye asimile olmalarını sağlamaktır. Nitekim konuyla ilgili AKP’nin ve CHP’nin programlarında yazılanlar neredeyse birebir örtüşmektedir. Örneğin AKP Programında: “Yoğun terör sonrası dönemde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde, bölgelerarası kalkınmışlık farkını yok edecek, en azından asgariye indirecek önemli bir adım atılmamıştır. Partimiz yöreye yönelik istihdamı artırıcı ciddi ekonomik projeler gerçekleştirilecek, terör ortamından şu veya bu şekilde zarar gören vatandaşlarımızın mağduriyetini giderici uygulamaları devreye sokarak ihtiyaç duyulan rehabilitasyonu sağlayacaktır” denmektedir.³³

CHP programında da benzer düşünceler şöyle ifade edilmektedir: “Ülkemizin Doğusunun, Güneydoğusunun ve Kalkınmada Geri Kalmış diğer yörelerinin de sosyal ve ekonomik açıdan Batı Anadolu’daki refah düzeyine çıkarılabilmesi için devlet öncülüğünde yeterli kaynağın bu bölgelere aktarımı sağlanacaktır”.³⁴

33 AKP Programı

34 CHP Programı

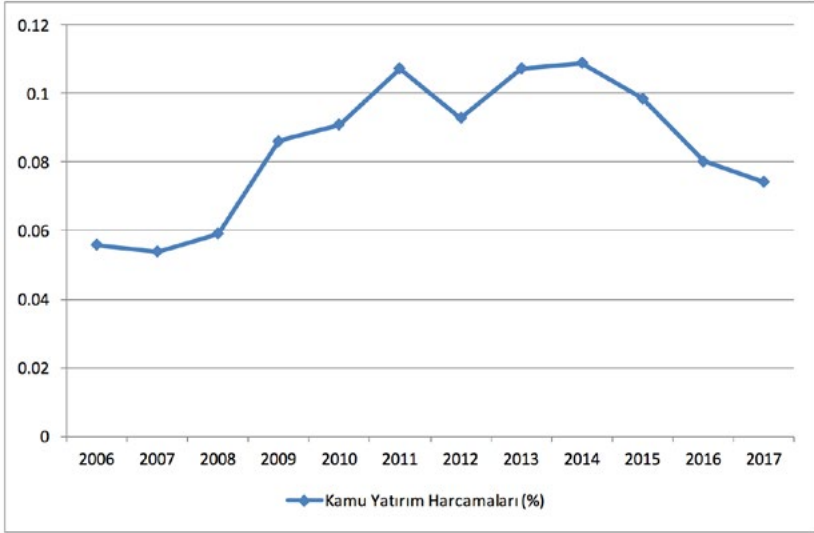
Ya da AKP programında; “Bu nedenle terörü sona erdirmenin yolu, temel hak ve hürriyetlere saygılı bir devlet yaklaşımı ile ekonomik kalkınmayı ve güvenliği aynı bütünün parçaları olarak ele almaktan geçer.”³⁵ CHP programında ise; CHP’nin amacı “Kürt kökenli vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki geri kalmışlığı, işsizliği, yoksulluğu, feodal düzeni ortadan kaldırmaktır” denilmekte ve “Bir toprak reformu”, “ GAP projesini süratle tamamlanması”, “Terörü ortadan kaldırıp evvelce terörle mücadele için sarf edilen kaynakları bölgenin kalkınmasına” harcanması gibi amaçlar ifade edilmektedir.³⁶

Kısacası örneklerden de görülebileceği gibi Kürt sorunun nedeni ve çözümü konusunda ülkenin en büyük iki partisi benzer düşünceler içindedirler. Bu düşünceleri özetlersek; bu iki partimiz de Kürt sorununu daha çok ekonomik temelli bir sorun olarak görmekte çözümü için de ekonomik yatırımların artırılması ve o bölgelerde kalkınmanın sağlanması önerilmektedir.

Nitekim bu yaklaşımın izleri AKP’nin 15 yıllık iktidarı döneminde Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illere yapılan kamu yatırımları grafiğinden görülebilir. Tablo 1’deki grafikten AKP’nin programında belirttiği Doğu’nun kalkınması için yapılan “kamu yatırım harcamaları” görülmektedir. Grafikten 2012 yılındaki kısa bir daralma dışında 2006-2014 yılları arasında kamu yatırımları her yıl artarak devam etmiştir. 2014’den sonra da bu illere yönelik kamu yatırımlarında hızlı bir azalmanın gerçekleştiği de yine grafikten görülen bir başka olgudur.

35 AKP Programı

36 CHP Programı

Tablo 1 – Kürtlerin yoğun yaşadığı 15 ilde yapılan kamu yatırımları, 2006-2017, TÜİK.

(Not: Bu grafik, Kürtlerin yoğun yaşadığı 15 ildeki kamu yatırımlarının toplam kamu yatırımlarının içindeki paylarını göstermektedir.)

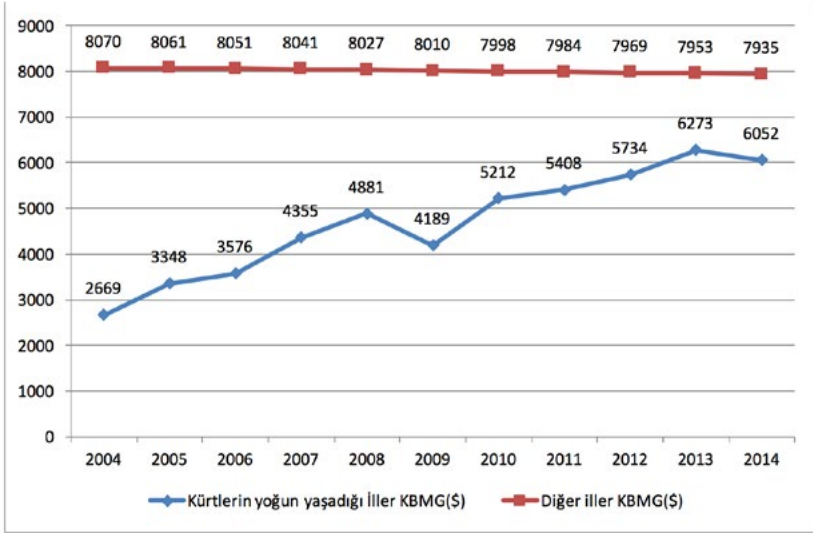
Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerde kamu yatırımlarının seyri, bu yatırımların AKP’nin programında belirtildiği gibi Kürt sorununun büyük ölçüde “ekonomik” olduğunu düşündüren bir perspektif içinde yapıldığını göstermektedir. Bölgede kamu yatırımlarının yıllar içinde çözüm sürecine eşlik eder biçimde artması bu durumun en açık kanıtıdır.³⁷

³⁷ Kamu yatırımların 2015 yılında çözüm sürecinin tıkanmasıyla kesilmesi de AKP’nin Kürt sorununda, deyim yerindeyse “havlu attığın” bir başka işareti olarak okunabilir.

Tabii ki yukarıdaki grafik “kamu” harcamalarını göstermektedir. Oysa özel kesimin de kamuya paralel davrandığını varsayarsak bu illere yapılan yatırımların 2000’li yıllarda oldukça yüksek boyutlarda olduğu sonucuna varabiliriz. Yapılan yatırımların söz konusu illerdeki insanların gelirlerini artıracığı ise açıktır. Çünkü yatırımların artması, emek dahil diğer birçok üretim için gerekli girdi kullanımlarını arttıracığından bölgede bir gelir artışı olacağını beklememiz gerekir³⁸.

Nitekim aşağıda, tablo 2’de, Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları 15 ille birlikte diğer illerdeki dolar bazında ortalama kişi başına milli gelir (KBMG) sayılarla verilmektedir.

38 Nitekim sözkonusu bölgede istihdam 2008 yılında ortalama olarak yüzde 30 civarında iken 2013’de yüzde 74 gibi çok yüksek bir seviyeye çıkmıştır. Bkz. *Bölgesel İstatistikler, TÜİ.*

Tablo 2 – Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerle Türkiye’nin diğer illerinde, dolar olarak KBMG, TÜİK.

Yukarıdaki grafikten, AKP döneminde, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerde dolar bazında “kişi başına milli gelirin” (KBMG), 2004 yılından 2013’e kadar sürekli olarak arttığı görülmektedir. Sayılarla ifade edecek olursak 2004’de Kürtlerin yoğun yaşadığı illerde kişi başına milli gelir 2670 dolarken, 2013’de 6273 olmuş, yani iki kattan fazla artmıştır.³⁹ Öte yandan söz konusu bu 15 ilin dışındaki illerde kişi başına milli gelir ise 2004’de 8069 dolardan, küçük bir miktar da olsa azalarak 2014’de 7935 dolara düşmüştür.

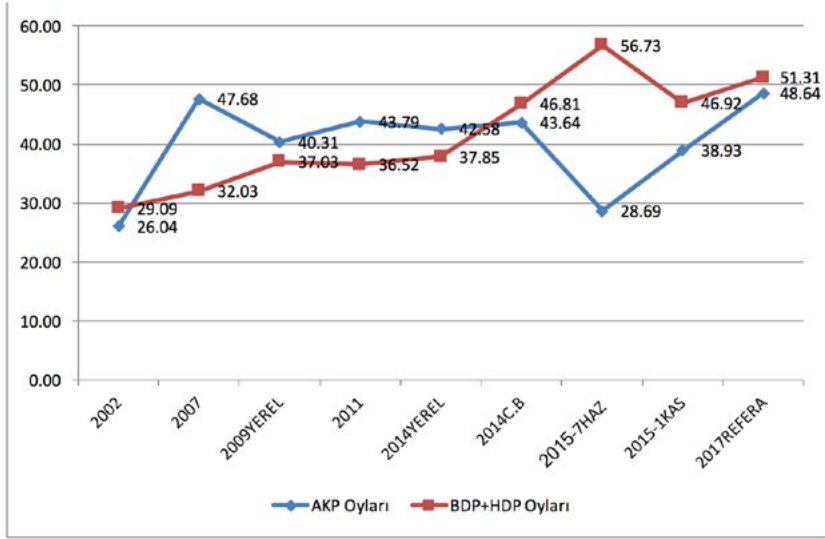
Bu bilgilerden, AKP hükümetinin, partinin programında olduğu gibi, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerde kamu yatırım harcamalarını ciddi biçimde arttırdıkları, bunun sonucunda ise bu bölgelerde yaşayan ve çoğunluğu Kürt olan vatandaşların

³⁹ 2014’de ise 200 dolar kayıpla 6052 dolara gerilemiştir.

gelirlerinin 10 yıl gibi çok uzun olmayan bir sürede iki katından fazla artmasını sağladıkları anlaşılmaktadır. Bunun ekonomik bir başarı olduğu açıktır.

Bu başarıya rağmen Kürt sorunu siyaseten neden çözülememiştir? Bir başka deyişle AKP döneminde ekonomik olarak Kürtlerin refahı artmış olduğu halde neden devam etmiş ve neden 2015’de “masa” devrilmiştir?

Bu soruların cevabı büyük ölçüde Kürtlerin siyasi tercihlerinin aynı zaman diliminde nasıl değiştiğiyle de ilgilidir. Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları illerde 2002 seçimlerinde AKP yüzde 26.04 gibi bir oy alırken “Bağımsız” olarak seçime katılan Kürt siyasetçilerinin aldıkları oy yüzde 29.09 olmuştur. 2007’den 2014 yerel seçimlerine kadar yapılan 4 seçimde AKP oyları Kürtlerin önyak oldukları partilerin (bazen bağımsızlar olarak) aldıkları oylardan daha fazla olmuştur. Kürt sorununu ekonomik argümanlar cinsinden cevaplayanlar açısından bu sonuçlar beklentileriyle uyumludur. Fakat 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden başlamak üzere durumun değiştiği gözlenmektedir. Bu seçimde BDP olarak seçime giren Kürtler, tıpkı 2002’deki gibi AKP’den 3 puan daha yüksek oy almıştır (yüzde 46.8 BDP, yüzde 43.6 AKP).

Tablo 3 – Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerdeki seçimlerde AKP'nin ve BDP+HDP'nin aldıkları oylar.

Daha sonra yapılan 2 seçim ve bir referandumda HDP'nin aldığı oylar AKP'nin üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durumun da her ne kadar AKP döneminde zenginleşmiş olsalar da bu illerde Kürtlerin siyasi davranışlarının Kürt siyasetine doğru değişmiş olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁰

40 AKP'nin Kürtlerden aldığı oyların arttığı söylemi 7 Haziran seçimlerindeki 15 puan olan olağanüstü düşüşün arkasından 1 Kasım'da yüzde 39'a ve referandumda da yüzde 49'a çıkmış olması bakımından doğrudur. Bu bir artıştır ama söz konusu bu seçimlerde HDP'nin aldığı oylar AKP'nin üstündedir. HDP; CB seçimlerinde yüzde 46, 7 Haziran'da yüzde 57 ve referandumda da yüzde 51 almıştır.

Bu grafikten çıkabilecek sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

- 1) 2007'den 2014 yerel seçimlerine kadar 7 yıl boyunca yapılan 4 seçimde AKP, Kürtlerin yoğun yaşadığı illerde Kürt siyasetinin önyak olduğu partilerden daha fazla oy almaktadır. Bu durum 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra tersine dönmüş ve Kürt oyları bu tarihten sonra yapılan 2 seçim ve bir referandumda AKP'nin aldığı oyların önüne geçmiştir.
- 2) Bu bulgu, AKP'nin söz konusu 15 ilde refah artışını sağlamaya yönelik ekonomik politikalarının, bölge halkının 2007'den 2014'e kadar dört seçimde (yerel+milletvekili) AKP'yi desteklemelerinde rol oynamış olabileceğine işaret ederken bu tarihten itibaren söz konusu katkının devam etmediği yine grafikten anlaşılmaktadır.
- 3) Yukarıdaki tablonun asıl çarpıcı sonucu bütün dönem boyunca (2002-2017) Kürtlerin önyak olduğu partilerin oylarında sürekli bir artışın olduğudur. Öyle ki 2002 seçimlerinde yüzde 29 olan bu oran 7 Haziran seçimlerinde yüzde 57'ye çıkmış, çatışma koşullarında yapılan 1 Kasım seçimlerinde 47'ye düşmüş, anayasa referandumunda ise yeniden yükselip yüzde 51 seviyesine ulaşmıştır. Bu da söz konusu sürekliliğin 1 Kasım seçimlerinde bozulmuş gibi görünse de yükseliş trendinin devam ettiğini göstermektedir.

Özetle:

- a) Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı 15 ilde yaşayanların, AKP’nin uyguladığı ekonomik politikaları sonucu gelirleri artmış olmasına rağmen AKP’ye verdikleri destek sürekli olmamış, 2014’deki Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra bu destek azalmaya başlamıştır.
- b) Söz konusu 15 ilde, bütün dönem boyunca (2002-2017), Kürtlerin önyak olduğu partilerin oyları sürekli olarak artmış, son 2 seçim ve referandumda AKP’nin aldığı oyların üzerine çıkmıştır.

Buradan, Kürtlerin sorununun yalnızca “ekonomik” olmadığı ve bu nedenle de ekonomik argümanlarla üretilen çözüm formüllerinin başarılı olmasının mümkün olmayacağı anlaşılmaktadır. Bu belirlemeler aynı zamanda, Kürtlerin sorunlarının, ekonomik olmanın ötesinde/yanında, kimlikleriyle ilgili olduğunu ima etmektedir.

Kürtler, Sorunlarının Barışçı Yöntemlerle Çözülmesinden Yanalar

Amartya Sen, *Ekonomik Eşitsizlik (1973)* adlı kitabında “ eşitsizlik ve isyan arasındaki ilişki bire yakındır” diyor. Ekonomik eşitsizliğin bir toplumda isyan potansiyeli oluşturduğu genel kabul görmüş iddialardan biridir. Buna rağmen yapılan ampirik çalışmalarla bu ilişki kesin olarak doğrulanmamaktadır. Eğer eşitsizliğin çatışma potansiyelini harekete geçirdiğini bir yol kabul edersek şu iki faktörü dikkate almak durumundayız.⁴¹

- 1) Eşitsizlik ve Fırsat Maliyeti
- 2) Eşitsizlik ve Zayıf Kurumlar

Fırsat maliyeti görüşü oldukça eski bir görüştür ve yoksul ülkelerde üretken emeğin alternatif getirisinin düşük olmasının insanların çatışmaya eğilimli olmalarını teşvik eden bir durum oluşturacağını önermektedir.⁴²Gerçekten de çalışmanın getirisinin düşük olduğu ülkelerde veya toplum kesimlerinde militan olmanın getirisi çalışmakla elde edilecek gelirden daha yüksekse o toplumda ya da kesimde çatışma potansiyelinin artacağı düşünülebilir.

Gelir eşitsizliği ve sosyal çatışma arasındaki ilişkilerin analizi gelir eşitsizliği konusunu “grup-ıçı” ve “gruplar-arası” eşitsizlikler olarak ele almayı gerektirir. Nitekim konuyla ilgili ampirik çalışmaların bazılarında “gruplar-arası eşitsizlikler” çatışmayı besleyen

41 Estaban, J. and D. Ray (2017) “Conflict and Development”, *Annual Review of Economics*, 9:263–93.

42 Açı, s. 4-8.

faktör olarak ortaya çıkarken, bazılarında tam tersine “grup-içi eşitsizliğin” daha önemli olduğu sonucuna varılmaktadır. Özellikle Ray ve Esteban yukarıdaki “fırsat maliyeti” argümanını kullanarak, “grup-içi” eşitsizliğin artmasının bir yandan bir başkaldırının finansmanı için gerekli sermayenin kolaylıkla bulunabilmesine, diğer yandan da artan eşitsizliğin emeğin getirisinin düşmesine neden olarak militan emeği besleyeceğine ve bunun sonucunda da sosyal çatışmanın gelişebileceğine dikkat çekmektedirler. Buradaki görüşün arka planı şöyle açıklanabilir: Bastırılmış bir sosyal grubun kendi içinde homojenleşmesi, bir başka deyişle grup-içinde bir “biz” duygusunun gelişmesi, o grubun “yoksullarının” (emeğin), grubun içindeki “zenginlerle” (sermaye ile) aynı kimlik baskısı altında yaşıyor olduklarını gösterir. Bu durum, eğer başkaldırı kaçınılmaz hale gelirse zenginler başkaldırının finansmanını, yoksullarda militan emeği ortaya koyarak başkaldırını etkin hale getirirler.⁴³

Ama durum tersine de olabilir. Yani “grup-içi” gelir dağılımında daha eşitlikçi bir gelişme olursa bu durumda hem başkaldırının finansmanı için gerekli sermayenin bulunabilmesindeki zorluklar ve hem de emeğin görece zenginleşmesi sonucunda militanlaşmanın zayıflaması çatışma yerine barış isteğini artıracaktır.

Zayıf kurumlar meselesi ise yoksul ülkelerde devletlerin çatışan grupların taleplerini ve baskılarını karşılayabilecek araçlara sahip olmamaları nedeniyle çatışmaya daha açık oldukları meselesidir.⁴⁴ Bir başka ifadeyle yoksul toplumların devletleri de yoksul olur.

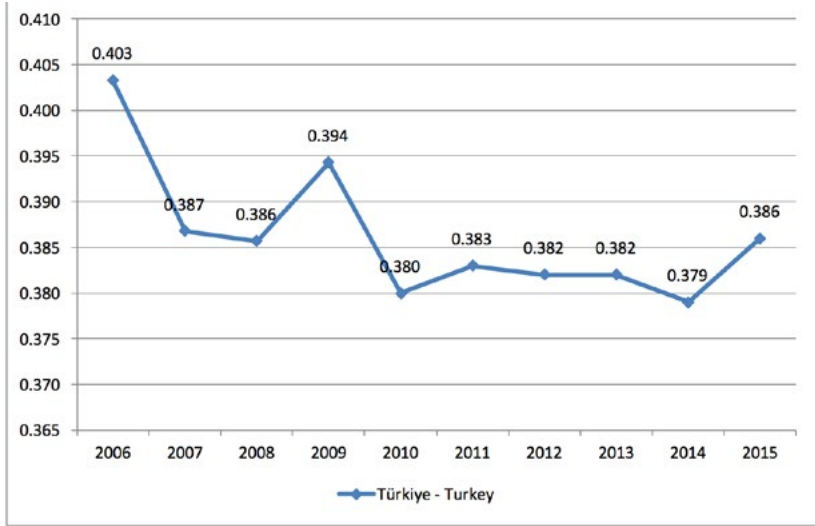
43 Ray ve Esteban

44 Age. p.10.

Bunun anlamı eğer o toplumda sosyal bir çatışma potansiyeli varsa, yoksul yani zayıf devletler bu çatışmayı yönetmekte zorlanırlar. Çünkü açıktır ki çatışma potansiyelinin yönetilebilmesi kaçınılmaz olarak gelişmiş ve güçlü devlet kurumlarının varlığını gerektirir.

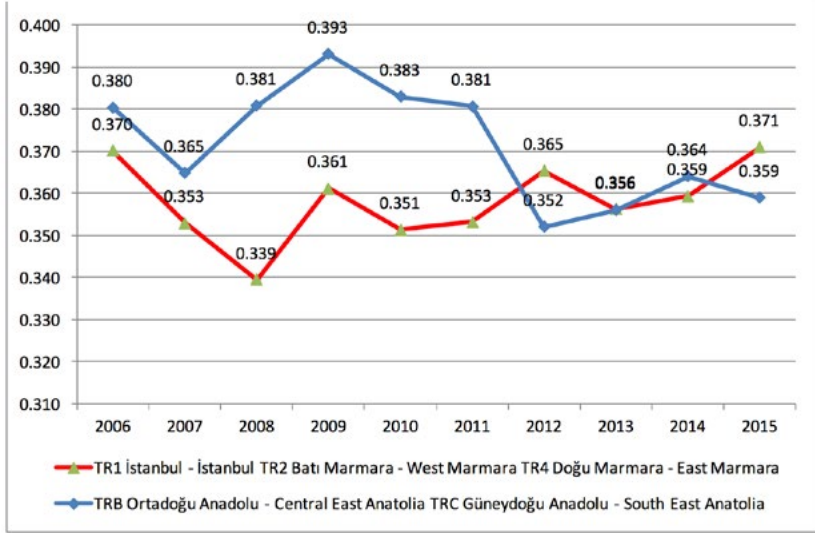
I. Fırsat Maliyeti ve Gelir Dağılımı

Aşağıda bu iki konu bağlamında elimizdeki veriler ışığında bazı tespitlerde bulunmaya çalışacağız. Birincisi gelir dağılımı konusu. Aşağıda 2006-2015 yılları arasında Türkiye ekonomisinde gelir dağılımını ölçen Gini katsayıları verilmiştir. Bilindiği gibi Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer alır (0 mükemmel eşitliği ve 1 mükemmel eşitsizliği temsil eder) ve katsayı 1'e yaklaşıyorsa gelir dağılımının bozulduğu, 0'a yaklaşırsa da gelir dağılımının düzelmekte olduğu sonucuna varılır.

Tablo 4 – Türkiye’de Gelir Dağılımı, Gini katsayıları: 2006-2015.

Türkiye’de Gini katsayıları bağlamında ölçülen gelir dağılımının AKP’nin iktidarda olduğu dönemlerde 2008 krizinin geçici bozucu etkisini bir yana koyarsak genel olarak iyileşmiş olduğunu söyleyebiliriz. (tablodan 2015 yılında bir bozulmanın ortaya çıktığı da görülmektedir). Aşağıda ise Tablo: 5 ‘de ülkenin Batı’sı (Türklerin yoğun yaşadığı iller) ve Doğu’su (Kürtlerin yoğun yaşadığı iller) arasında gelir dağılımının yıllar itibariyle nasıl değiştiği göstermektedir.

Tablo 5 – Kürtlerin yoğun yaşadığı illerde ve Batı'da Gelir Dağılımı (Gini katsayıları): 2006-2015.

Bu grafikten aşağıdaki şu sonuçları çıkarabiliriz:

Grup-içinde Gelir Dağılımı:

- 1) Kürtlerin yoğun yaşadığı illerde gelir dağılımında önemli bir iyileşme sürecinin 2009 yılından başlayarak 2012 yılına kadar devam ettiği görülmektedir. 2012 yılında bir yükseliş trendi ortaya çıkmışsa da bu trend önceki yıllara göre hala daha küçük Gini katsayıları göstermektedir.
- 2) Batı'yı temsil eden İstanbul ve Marmara bölgelerindeki şehirlerde yaşayanlar arasında gelir dağılımını 2008'den başlayarak bozulmuştur ve bozulma devam etmektedir.

Gruplar-arasında Gelir Dağılımı:

- 3) Söz konu süre içinde önceleri Doğu illerinde Batı illerine göre gelir dağılımı görece yüksektir. Fakat Doğu illerindeki gelir dağılımında başlayan iyileşme 2012 yılında Batı illerindekinin altına düşmüştür.
- 4) Bu arada Batı illerinde daha önceleri görece düşük olan gini katsayıları 2008’den başlayarak gelir dağılımının bozulmakta olduğunu göstermektedir.

Fakat birbirlerine zıt olan bu iki eğilimin, her iki toplum arasında bozuk olan gelir dağılımının zaman içinde Doğu illerinde iyileşmenin, Batı illerinde ise bozulmanın sonucunda birbirlerine yakınsamakta olduğu görülmektedir. Her ne kadar 2012 sonrasında her iki grubun da gelir dağılımının bozulmakta olduğu yeni bir trend göze çarpmaktaysa bu düzeyler yine de önceki yıllara göre, daha olumlu bir gelir dağılımını gösteren daha düşük düzeylerde dir.

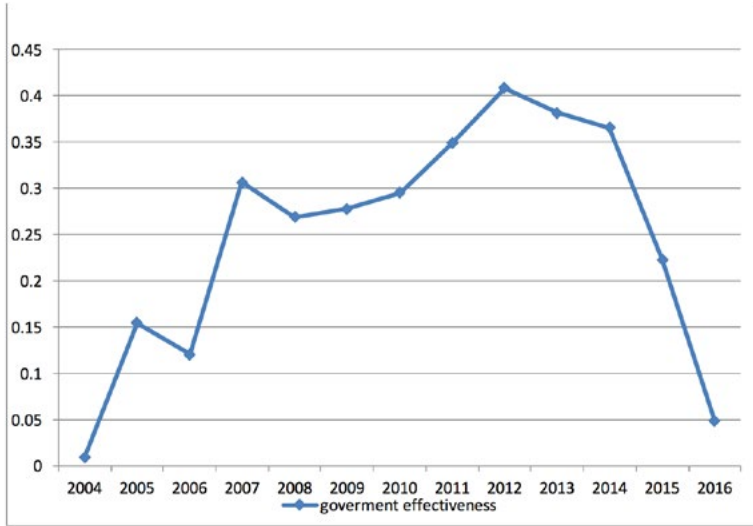
Yukarıdaki tespitleri gelir dağılımı ve çatışma arasındaki ilişkiler üzerine söylediklerimizle ilişkilendirecek olursak şunu söyleyebiliriz: 2000’li yıllarda hem “grup-içi” ve hem de “gruplar-arasında” gelir dağılımı bakımından bozulma değil iyileşmeler yaşanmıştır. Bu durumda , yukarıdaki açıklamalardan her iki toplum kesiminde de çatışma yerine barış eğiliminin güçlü olması gerektiği sonucuna varabiliriz.

II. Zayıf Kurumlar

Yukarıda açıkladığımız üzere bir toplumda grupların varlığı ve birbirlerine yabancılaşmış olmaları çatışma için uygun bir ortam anlamına gelmektedir. Var olan devlet kurumlarının çatışmaları önleyici aletlere ve imkanlara sahip olamamaları, bir başka deyişle ekonomik olarak güçsüz oluşları kurumların ve dolayısıyla da yönetim kapasitelerinin de zayıf olmasını getirmektedir. Aşağıda Dünya Bankasının yayınladığı “hükümet etkinliği”⁴⁵ indeksi⁴⁶ sayılarından hazırladığımız grafik yer almaktadır.

45 Hükümet Etkinliği (HE)- Kamu hizmetlerinin kalitesine ilişkin algıları, sivil hizmetin niteliğini ve siyasi baskılardan ne derece bağımsız olacağını, politika oluşturma ve uygulama kalitesini ve hükümetin bu tür politikalara olan bağlılığının güvenilirliğini yansıtır.

46 Dünya Yönetişim Göstergeleri projesi özellikle algıya dayalı yönetim verileri kaynaklarına dayanır. . “Veri kaynakları, çeşitli ticari işletme bilgi sağlayıcılarının, sivil toplum kuruluşlarının ve çok sayıda çok taraflı örgütlerin ve diğer kamu sektörü kuruluşlarının öznel değerlendirmelerinin yanı sıra ve hanehalklarının anketlerini ve firmaların anketlerini içerir. " Kaynak sayısı yaklaşık olarak 31 civarındadır. . The number of sources is about 31. Dünya Yönetişim Göstergeleri, 2017, bkz: www.govindicators.org

Tablo 6 – Hükümetin Etkinliği (Government Effectiveness), World Bank, Statistics.

Bu grafiğe göre AKP hükümetinin 2004-2012 yılları arasında oldukça etkili bir yönetim sergilemiş olduğu görülmektedir. Ancak 2012 yılından başlayarak büyük bir etkinsizlik ortaya çıkmış ve bu zafiyet 2016 yılı itibariyle de bir dip noktaya ulaşmıştır.⁴⁷ Bu dip noktanın 15 Temmuz darbe girişimiyle ilgili olduğu da açıktır. Bir başka ifadeyle 2012'den başlayarak gerek gelir dağılımında ve gerekse de hükümetin etkinliğinde ortaya çıkan ve 2016'da darbe girişimiyle de dibe vuran yönetim zaafiyetinin önümüzdeki dönemde yeni bir çatışma ikliminin gelişmesine yol açabilecek bir durum olarak değerlendirilebilir.

⁴⁷ Yer kaplamasının amacıyla buraya almadığımız, aynı kaynaktan elde ettiğimiz “siyasi istikrar” “regülasyonlar” ve “hukuk kuralları” konusundaki göstergeler de 2012 tarihinden itibaren çok büyük düşüşler göstermektedir.

Sonuçlar

Yukarıda, elde ettiğimiz ve grafikler olarak sunduğumuz veriler 2004-2017 yılları bakımından aşağıdaki sonuçlara varabiliriz:

- 15 ilde yaşayan Kürtlerin, AKP’nin uyguladığı ekonomik politikalar sonucu bütün dönem boyunca gelirleri artmıştır.
- Gelir artışının arkasında AKP hükümetlerinin bölgeye yaptıkları kamu yatırımlarının artışı vardır. Bu yatırımlar 2013 yılından itibaren azalmıştır.
- Bu süre boyunca Kürtler AKP’yi 2013’e kadar siyasi olarak desteklemişler, 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra ise desteklerini HDP’ye yöneltmişlerdir.
- Kürtlerin oyları, Kürtlerin önyak oldukları partilere ilgileri bütün dönem boyunca sistematik olarak artmış 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra da bölgede HDP, AKP’den daha yüksek bir oy düzeyine ulaşmıştır.
- 2004-2013’li yıllar arasında hem “grup-içi” ve hem de “gruplar-arasında” gelir dağılımı bakımından bozulma değil iyileşmeler yaşanmıştır. Bu durum bölge halkının “çatışmadan” çok “barış” eğilimi içinde olduğunun kanıtı olarak kabul edilebilir.
- Fakat bu durum 2013’den sonra bozulma eğilimine girmiştir.

- Benzer biçimde AKP hükümetleri 2004-2012 yılları arasında oldukça etkili bir yönetim sergilemişler ve fakat 2013 yılından başlayarak büyük bir yönetim zaafiyeti ortaya çıkmış ve 2016 yılı itibariyle de bu zaafiyet bir dip noktasına ulaşmıştır.

Özetle, Kürt sorunu olarak ifade edilen sorun bir azınlık kimliğinin kendi kimliği ile ilgili taleplerinin mevcut ulus-devlet sistemi tarafından kabul edilmemesi sonucunda ortaya çıkmış bir sorundur. Dolayısıyla, her ne kadar ekonomik arka plan tarafından etkileniyor olsa da sorun ekonomik bir sorun olmaktan çok siyasi olduğundan bölgede alınan ve alınacak ekonomik tedbirlerle çözülemez. Nitekim AKP hükümetinin iktidara geldiği günden başlayarak artan ekonomik yatırımlar bölgede yaşayan halkın gelirlerini ciddi bir biçimde artırmış olmasına rağmen bu artışı sağlayan AKP'ye verilen siyasi destek zaman içinde azalmış, HDP desteği artmıştır. Bu bulgular, sorunun ekonomik olmadığını ve bölge halkının kendi kimlik taleplerinin peşinden koştuğunun kanıtı olarak düşünülebilir.

Bu gerçeği tamamlayan bir başka gerçek de bölge halkının gelir dağılımının söz konusu dönem içinde düzelmiş olması ve bunun sonucunda da olası bir “ çatışmanın” fırsat maliyetinin artmış olmasıdır. Bir başka ifadeyle bölge halkının “kaybedecek şeyleri” olduğunu ve bu nedenle de “çatışma” yerine, “barış” siyasetini destekleyeceğini göstermektedir.⁴⁸

48 Devrimci Halk Hareketi çağrılarının bölge insanında bir karşılığının olmaması da sanırım bu bulguyla ilgilidir.

Kaynakça

Akyürek, S. and F.S. Koydemir (July 1994) *Türkiye’de Etnik, Dini ve Siyasi Kutuplaşma*, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Duclos, J., J. Esteban and D. Ray (2005) “Polarization: Concepts, Measurement, Estimation”, in: Barrett (ed), *The Social Economics of Poverty: Identities, Groups, Communities and Networks*, Barrett (ed), London: Routledge.

Estaban, J. and D. Ray (1994) “On the Measurement of Polarization”, *Econometrica*, 62(4) July: 819-851.

Esteban J., and D. Ray (2008) “On the Saliency of Ethnic Conflict”, *American Economic Review*, 98(5): 2185–2202.

Esteban J., and D. Ray (2008) “Polarization, Fractionalization and Conflict”, *Journal of Peace Research*, 45: 163.

Estaban, J. and D. Ray (2009) “Costly Conflict Under Complete Information”, *Working Paper Series*.

Estaban, J. and D. Ray (2011) “A Model Of Ethnic Conflict”, *Journal of European Economic Association*, 9(3): 496-521.

Esteban J., L.Mayoral, and D.Ray (2012) “Ethnicity and Conflict: An Empirical Study” *American Economic Review*, 102(4): 1310–1342.

Estaban, J. and D. Ray (2017) “Conflict and Development”, *Annual Review of Economics*, 9:263–93.

Ray, D. (2009) “Polarization and Conflict”, Sabancı Üniversitesi’nde verdiği konferans.

Democratic
Progress
Institute

11 Guilford Street

London WC1N 1DH

United Kingdom

+44 (0) 207 405 3835

info@democraticprogress.org

www.democraticprogress.org

Twitter: @DPI_UK